

bouwhistorisch onderzoek
auwt patronaat
burg. janssenstraat 45 beek

coen eggen
april 2019

objectgegevens

adres: Burg. Janssenstraat 45, 6191 JB Beek
status: Geen
kadastrale aanduiding: Beek, sectie B, no 7566
kadastrale situatie:

aanleiding

Het patronaatsgebouw aan de Burgemeester Janssenstraat in Beek heeft een lange en intense geschiedenis en heeft zich zodoende emotioneel genesteld in het Beeker geheugen en gevoel.

Het gebouw dat er nu staat laat twee fases zien, waarvan het gebouw aan de straat kwalitatief en esthetisch het belangrijkste is. Het achterdeel is een restant van het oorspronkelijke patronaat dat echter veel van zijn eigenheid heeft verloren.

Na het vertrek van een groot aantal maatschappelijke organisaties die daar hun domicilie hadden staat het gebouw leeg en zal herbestemd worden tot woningen.

Het voorste deel blijft qua uiterlijk ongewijzigd, het achterste stuk zal plaats maken voor nieuwbouw die een goede ontsluiting inhoudt van alle woningen in het nieuwe complex.

Om zicht te hebben op wat er wijzigt of gesloopt wordt en daarmee de onderbouwing van de plannen te geven is de voorliggende rapportage gemaakt.

inleiding

Omstreeks 1850 ontstonden in Frankrijk en België de eerste patronaten. Het waren oorspronkelijk onderwijsinstellingen die 's zondags jongeren opvingen en hen godsdienstles gaven. De 19de eeuw staat bekend als de eeuw van de industrialisatie. Een van de gevolgen van deze industrialisatie was kinderarbeid. Jongeren van 10-12 jaar werden tewerkgesteld tussen volwassenen.

Op hun vrije dag (zondag) volgden zij godsdienstonderricht in het patronaat.

Na verloop van tijd werd ook les gegeven in 'religieuze en morele vorming'. In het begin van de 20ste eeuw boden patronaten onderdak aan diverse katholieke verenigingen.

Ook het herstel van de kerkelijke hiërarchie in 1853, waardoor de Nederlandse katholieken weer in alle openheid hun godsdienst konden belijden, betekende naast een enorme opleving van de bouw van kerken ook een hernieuwd elan om het katholieke leven vorm te geven. Daartoe werden tal van organisaties opgezet.

Dat sloot direct aan op het gegeven dat de economie van Zuid-Limburg eveneens sterk van karakter veranderde.

Eind 19de eeuw en begin 20de eeuw gingen in Zuid-Limburg immers de steenkoolmijnen open. De bevolking in deze regio werkte tot die tijd overwegend in de landbouw maar de industrialisatie veranderde de Zuid-Limburgse samenleving ingrijpend. Er kwamen veel arbeiders uit Noord-Nederland en het buitenland. Om de jeugd te beschermen tegen al deze vreemde invloeden werden rond 1900 in nagenoeg alle Limburgse plaatsen patronaten gesticht om de katholieke jongeren op te vangen in hun vrije tijd.

Hoofdredacteur Theodoor Vianen van de 'Nieuwe Limburger Koerier' schreef in 1907 in zijn krant:

"Juist om onze onbedorven jongens en mannen en de goede vreemdelingen, wier geestelijke en lichamelijke kern gezond is, voor den kanker van godsdienst- en zedeloosheid en maatschappelijke bandeloosheid van het 'vreemde gespuis' te bewaren, juist daarom waarschuwen wij met alle kracht tegen de verderf brengende elementen, wier invloed beperkt blijve, zoo willen wij hopen, tot de allerdringendste noodzakelijkheid. Zij hebben de kiem der ontaarding reeds in menigen Limburgschen jongen overgebracht en gekweekt.

Limburgs toekomst, zijn godsdienst, zijn zedelijkheid, zijn maatschappelijke orde, hangen grootendeels af van de vraag, of men hier op den duur, door eerlijke samenwerking en ernstig pogen, den verderf brengende invloed van groote massa's vreemde, corrupte elementen weren wil."

Het aanvankelijke doel was arbeidersjongens en -meisjes tijdens en vooral na de lagere schooltijd onder toezicht een gepaste vrijetijdsbesteding te geven. Na de Tweede Wereldoorlog werd dit werk voortgezet door de Mater Amabilisscholen. Uit deze 'levensscholen' is weer later het vormingswerk ontstaan.

In de strijd tegen het opkomend socialisme in de Mijnstreek, werden de patronaten al snel ook gebruikt door andere groepen zoals de Nederlandse Rooms Katholieke Mijnwerkersbond.

Na de eeuwwisseling kwam op initiatief van pastoor Alphonsus Joseph Voncken de discussie op gang over het stichten van een patronaat in Beek. En met succes want al in 1910 werd in Beek het patronaat geopend. Een gebouw, typisch voor die tijd, met ronde, halfronde en rechthoekige ramen, die weer verdeeld waren in geometrische vormen.

Dat werd onder bescherming gesteld van de zeer populaire heilige Aloysius (van) Gonzaga, een 16de eeuwse Italiaanse edelman die al op 23-jarige leeftijd stierf. Na zijn heiligverklaring in de 18de eeuw werd hij de patroon van studenten en later meer in het algemeen van de jeugd.

Het opvoedende karakter van de organisaties die zich onder zijn bescherming stelden bleek onder meer uit het opvoeren van spelen en toneelstukken. Dat was de reden dat het gemiddelde patronaat een eigen toneelzaal had.

Maar er werd ook aanvullend onderwijs gegeven, met name aan meisjes die vaak toch al eerder van school gingen, bijvoorbeeld om thuis te helpen in het bedrijf of de huishouding. Van die faciliteit werd in latere jaren ook gebruik gemaakt door andere lokale organisaties. In 1911 opende de 'Patronaattekenschool' haar poorten. In het verslag van 1914 lezen we dat tijdens de 'wintertekencursus' fraaie resultaten behaald waren. Uiteindelijk waren er ook niet-georganiseerde gebruikers. Zo werd het patronaat een verenigingslokaal annex feestzaal.

Daaraan is nu een eind gekomen: standsorganisaties en tal van maatschappelijke groeperingen hebben te lijden van een toenemend individualisme, wat een gebouw als het patronaat, dat daar uiteindelijk niet voor is gebouwd, on-exploiteerbaar maakt.

Woningbouw betekent een nieuw leven voor een gebouw dat zoveel architectonische kwaliteit bezit dat het niet gemist kan worden in het monumentale beeld van Beek, dat toch al weinig omvangrijk is. En daarmee is het ook een blijvend eerbetoon aan de architect, Stephan Dings, die verder onder meer ook het Carmelitessenklooster in Beek, de nieuwe kerk in Elsloo en de Rectoraatskerk in Moortveld op zijn naam heeft staan, evenals ettelijke woonhuizen.

Dings, die in 1895 in Tegelen was geboren, stierf uiteindelijk in 1971 in Maastricht, maar woonde een groot deel van zijn leven in Beek.

De kerken zijn voornamelijk in traditionalistische stijl, maar dat geldt ook voor het Patronaat. Zijn traditionalisme leunde op de late Amsterdamse school, met zichtbare invloeden van Jos Wielders, die vanuit Sittard werkte. Na de Tweede Wereldoorlog was hij geïnspireerd door de Bossche School. Veel van zijn ontwerpen waren toen in basilicastijl. Het Patronaat is uit zijn traditionalistische periode, zoals uit de beschrijving blijkt.

bouwgeschiedenis

Op 25 augustus 1910 kwam bij de gemeente Beek het verzoek binnen voor de bouw van een 'R.K. Patronaatsgebouw met zaal met bijbehorende urinoirs en kamer' in de Dorpsstraat. Op woensdag 31 augustus al vond in de Harmoniezaal de aanbesteding plaats van het 'Patronaatsgebouw met zaal, urinoirs en privé- vertrekken in de Dorpsstraat hoek Kerkstraat'. In het begeleidend schrijven van bestek en voorwaarden staat ten aanzien van het materiaalgebruik door de aannemer dat hij o.a. 'Tuiles du Nord' dakpannen, gietijzeren hekwerk, 'Petit Granit de l'Ourthe' hardsteen, kalk voor het metselwerk van 'Visé- droog', kalk voor het pleisterwerk van 'Seille nat gebluscht', stopverf bereid met lijnolie en krijtwit moest gebruiken.

En verder gebakken steen van 'Limburgsche 1e kwaliteit, hard en helder klinkend'.

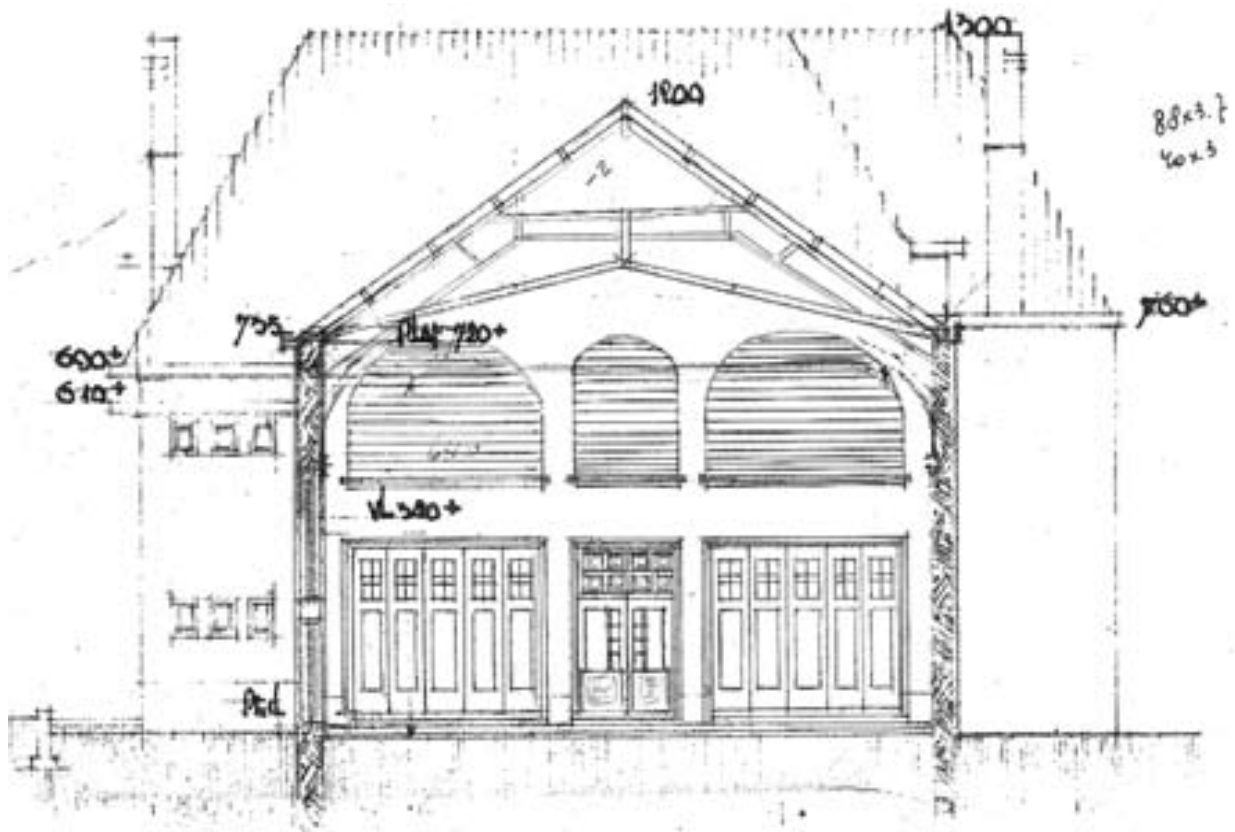
Bij de voorschriften van 'Algemeenen aard' wordt ondermeer het volgende gezegd: "Er zal des Zondags en katholieken feestdagen die in Beek gevierd worden, niet mogen gewerkt worden. Alle werklieden moeten degelijke vaklui zijn. Het gebruik van bier en sterke drank alsmede vloeken en zedeloze taal spreken op het werk is ten strengste verboden. Werklieden die zich hieraan niet houden of de Directie hare bevelen niet opvolgen kunnen direct van het werk verwijderd worden. Stukwerken is toegestaan mits dit geen aanleiding geeft tot slecht werken".

foto rond 1915

Het is jammer dat bij de documenten uit 1910 niet vermeld staat wie de architect en aannemer waren. Bouwtekeningen of -vergunningen zijn niet gevonden. Het patronaatsgebouw werd vanaf de beginjaren druk bezocht.

Twintig jaar later bleek het gebouw niet meer te voldoen aan de eisen van die tijd en was een verbouwing noodzakelijk. Op 18 mei 1932 diende het bestuur een verzoek in bij de gemeente Beek voor de verbouwing van het patronaat aan de voormalige Dorpsstraat, nu Hoofdstraat 19 te Beek. De twee vooruitstekende ruimten links en rechts werden in dit plan afgebroken en er werd een gebouw met café en zalen voor gebouwd. Het ontwerp was van de bekende architect Stephan Dings, die al lange tijd in Beek woonde en werkte.

tekening verbouwing van 1932

Aan het gebouw dat meteen in 1910 de naam Aloysiuspatronaat kreeg werd tijdens de verbouwing in 1932 in de linkergevel een nis aangebracht waarin een beeld van de heilige Aloysius geplaatst werd. Het 120 cm hoge beeld van gietcement is bij de bevolking vooral bekend gebleven omdat het tientallen jaren zonder hoofd in de nis stond.

In 1993 werd dit oude beeld vervangen door een Mariabeeld. Op initiatief van de laatste exploitant werd op vrijdag 10 september 2010 een nieuw gipsen beeld van Aloysius in de nis geplaatst en ingezegend door pastoor Kenis. Dat is op dit moment niet meer aanwezig.

Dertig jaar later ontstonden er plannen om het gebouw multifunctioneel te gaan gebruiken. Architect Jacq. Timmermans uit Geverik tekende eind 1965 een plan waarbij het patronaat verbouwd werd tot gemeenschapshuis. De zaal werd in dat plan drastisch aangepakt. Beneden bleef een zaal, die eventueel in tweeën gedeeld kon worden en waarin op de eerste verdieping de bibliotheek van Beek gehuisvest kon worden. Het plan haalde de eindstreep niet en bleef een papieren werkelijkheid. Vier jaar later werd de zaal asnog vernieuwd met een modern interieur en toneel. Dit plan was van M.H. Weekers.

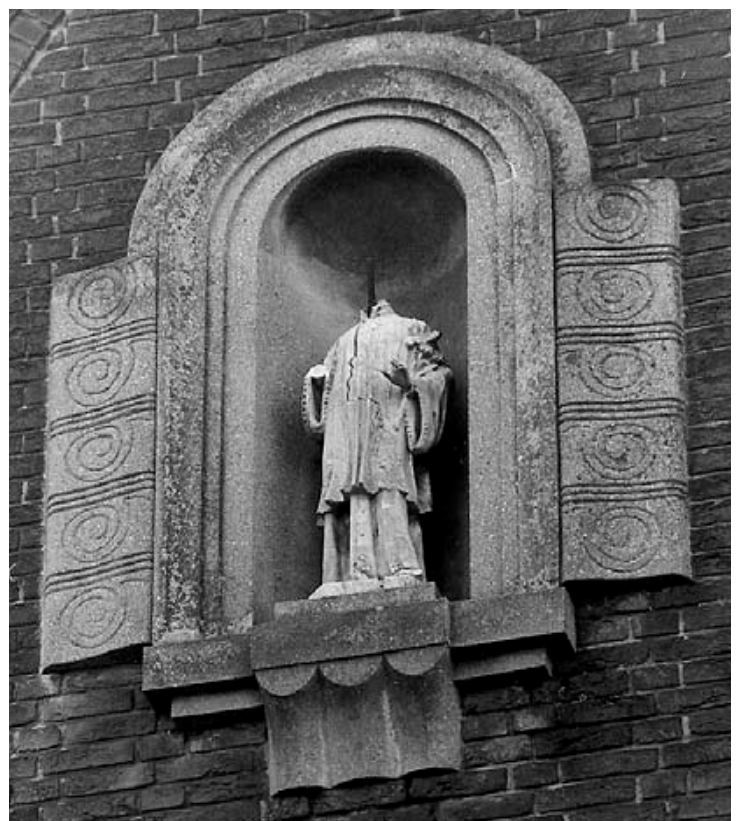

foto Aloysius

foto's rond 1975

In de vergadering van de 'Patronaatscommissie' van 6 juni 1973 werd een belangrijk punt behandeld. Makelaar Hermans, handelend namens de familie Habets, wilde het patronaatsgebouw aankopen. De commissie stond er niet direct afwijzend tegenover. Er waren echter een aantal punten, die de verkoop van het gebouw hinderden. Zo was er

overleg met de gemeente over de positie van de muziekschool in het gebouw en liepen diverse aanvragen voor subsidie, o.a. bij de Provincie en het 'Koningin Julianafonds'. Uiteindelijk werd besloten om niet over te gaan tot verkoop, maar verhuur aan de familie Habets. In 1978 moderniseerde de beheerder Lei Habets het café en verplaatste de toiletgroepen. In 1993 dreigde er sluiting voor het Patronaat. De verenigingen die gebruik maakten van het gebouw slaagden erin f 60.000,00 bij elkaar te brengen en het gebouw van binnen flink op te knappen.

Op 10 september 1996 diende de 'Stichting gemeenschapshuis 't Patronaat' een verzoek in bij de gemeente om de hoofdentree van het café aan te passen en een rolstoeltoilet te realiseren.

De tijd stond niet stil en er bestonden plannen om in het gebouw diverse aanpassingen te doen, zoals het aanbrengen van een lift. Zover is het niet meer gekomen.

foto rond 2005

beschrijving

Omdat het gebouw door de samenstellende delen maar vooral ook door de vele verbouwingen slecht 'leesbaar' is wordt de beschrijving gedaan aan de hand van becommentarieerde foto's.

1. Het pand in zijn totaal, op de hoek van Burg. Janssenstraat en Luciastraat

2. De hoek links aan de doorgaande weg, met de prominente topgevel

3. De gevel aan de Luciastraat, met rechts in het nieuwe stuk uit 1932 de deur van de bovenwoning. De uitbouw bergt de trap naar de verdieping

4. De aansluiting op het restant van het oorspronkelijke gebouw

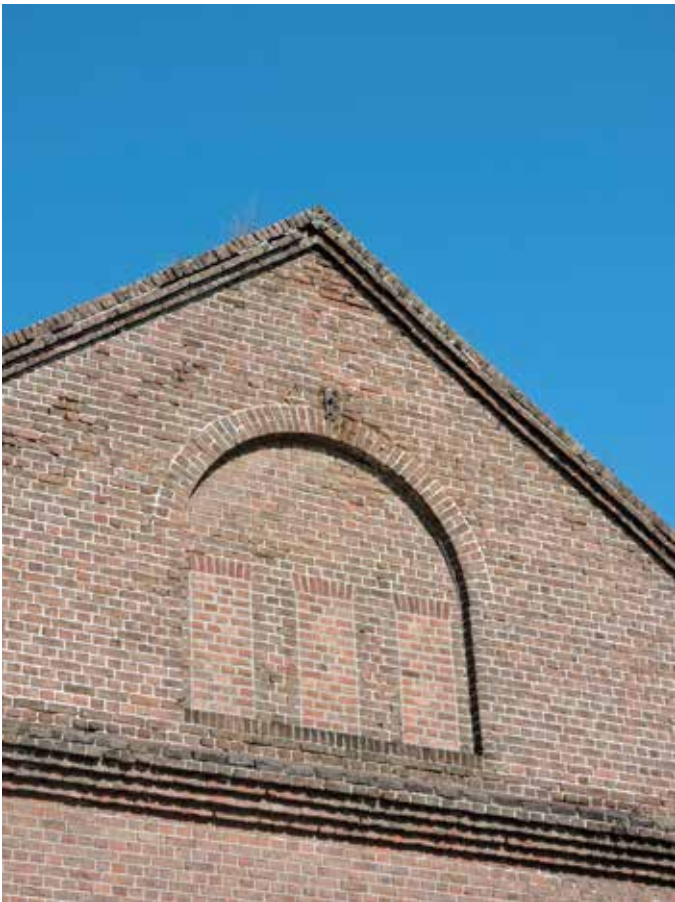
5. De rest van dat bouwdeel. De ramen zijn verkleind, de grote deuren zijn later toegevoegd. De risalieten verstevigen het muurwerk dat verder gekenmerkt wordt door spaarvelden

6. De achtergevel, die meteen laat zien dat de helling van het zadeldak vrij gering is. de ramen op de begane grond zijn authentiek, de deur is een uitgebroken raam. In de rondboog zaten drie later dichtgemetselde raampjes

7. Ook hier inspringende gevelvelden

8. De kenmerkende afdekking van de gevel in de daklijn

9. Een beeld van de opbouw van de gevel

10. De herplaatste eerste steen van het patronaat met de datum van inzegening

11. De gedenksteen rechts laat weten dat in 1932 het gebouw is aangepast

12. De ingangspartij ligt terug t.o.v. de beide naar voren stekende zijbeuken. De entreepartij is origineel

13. De linker topgevel met de sterk uitstekende dakgoten en de beeldnis

14. De beeldnis in detail

15. Detail van de dakgoot

blijkt uit de misrekening met het baksteenformaat, waardoor in de voorgevel de binnenhoekse aansluiting van het metselwerk niet goed sluit, met grote voegen als gevolg

17. De ramen zijn nog geheel origineel

16. Dat de beoogde kwaliteit en deskundigheid van het personeel zoals dat in het bestek is vereist niet altijd gehaald werd

18. Uit de bij de bouw gerealiseerde plantenbakken tegen de gevel blijkt de sterke vormtentaal die Dings nastreefde én bereikte

19. Blick naar de straat van de ruimte links van de voordeur. Oorspronkelijk was dit een afgescheiden ruimte

20. Het inspringende deel rechts van de voordeur.
Let op de detaillering van de raampartij

21. De noord-oostelijke hoek van de ruimte aan de straat. De twee deuren naar de ruimtes er achter zijn dichtgezet

22. Blick naar het zuid-oosten, met de plaats waar de bar stond

23. Het plafond heeft in dit gedeelte een merkwaardige afwerking, die niet lijkt te passen in de traditionalistische vormtaal van de rest van het pand. De beschikking is van jonger datum

24. *Blik naar achter, met de doorgang naar de grote zaal*

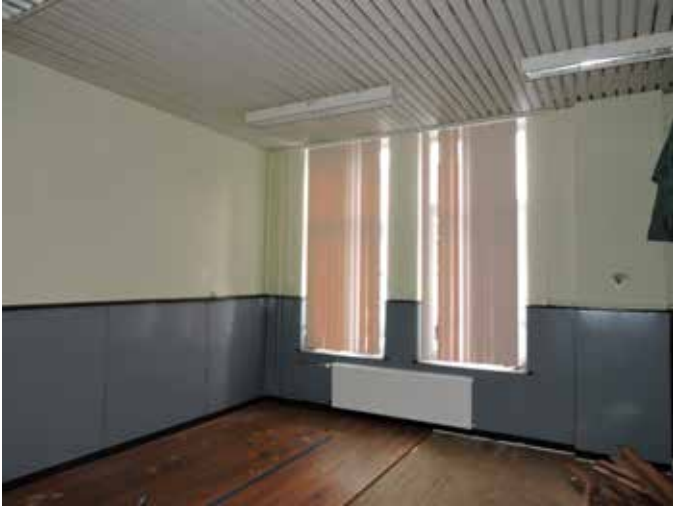
25. *De ruimte rechts in de hoek met de Luciastraat*

26. *Doorkijk naar achter, richting grote zaal*

27. *Doorkijk naar links, naar de trap in het linker deel van het pand*

28. De ruimte rechts van de gang

29. Doorkijk naar het bargedeelte in de grote zaal

30. De zaal met op de achtergrond het podium

31. Het hoge, geknikte plafond uit de eerste bouwphase is later weggewerkt achter een verlaagd systeemplafond

32. Hoog in het plafond zitten op twee plaatsen ontluuchtingsroosters die op zolder uitkomen

33. De kelder onder het podium

34. De vloeren zijn belegd met zwarte keramische plavuizen uit de eerste bouwphase

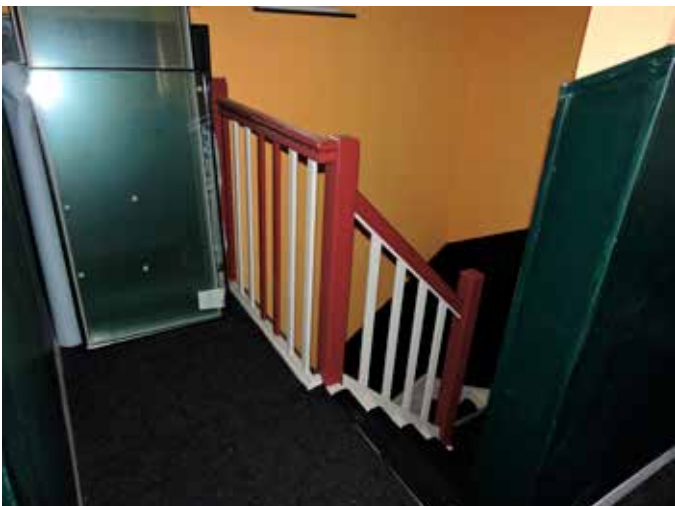
35. Blick richting de grote zaal waaruit duidelijk blijkt dat het pand vele malen is aangepast en verbouwd met een doolhof als gevolg

36. Doorkijk naar de voordeur aan de Luciastraat met de trap naar de verdieping

37. De trap...

38. ... en de aanlanding op de verdieping

39. De kamer op de verdieping in de hoek Janssenstraat-Luciastraat

40. *De naastgelegen kamer*

41. *De kamer boven het middendeel...*

42. *...en in de hoek aan de Janssenstraat*

43. *De gang achter de kamers langs, richting het trappenhuis aan de noordkant*

44. Het trappenhuis...

45. ... en de aanlanding op de tweede verdieping

46. De zolderruimte van de aanbouw uit 1932

47. De overgang van het bouwdeel uit 1932 naar het oorspronkelijke gebouw met op de achtergrond een brandmuur

48. Detail van die muur

49. De tegenkant met het eerste deel van de zolder van de oudbouw. Om de enorme spatkrachten op de muren, als gevolg van een vrij flauwe dakhelling, op te vangen zijn de spanten versterkt met trekstangen

50. Ook de rest van de constructie is op elke verbinding versterkt en gezeurd met ijzeren verbindingsstukken

51. De spantbenen zijn uitgevoerd in dubbele, gestapelde baddings

52. Die zijn met beugels aan elkaar bevestigd. Tegen het losraken daarvan zijn tussen de baddings kielen geplaatst die de beugels desgewenst weer op spanning konden brengen

53. Detail van de constructie

54. Doorkijk naar het dak van de aanbouw aan de straat

55. Tot slot de trap naar de kelder onder de voorbouw....

56. en de kelder zelf

waardenstelling

De architectonische waarde van het pand is positief voor het voorste deel, dat door Dings is ontworpen, en indifferent voor het restant van het oorspronkelijke gebouw. Dat deel was in het geheel van het eerste gebouw ook al weinig geprononceerd, en is door het wegvallen van het oorspronkelijke gebouw aan de straat niet meer dan een onduidelijk fragment geworden.

Het pand van Dings is goed doordacht en navenant vormgegeven.

De stedenbouwkundige waarde is positief door de geprononceerde ligging op de hoek, waardoor de massa op zich bijdraagt aan het straatbeeld.

De cultuurhistorische waarde is hoog vanwege de oorspronkelijke functie die zich nog laat aflezen aan de beeldnis in het linkergeveldeel. De gebruiksgeschiedenis draagt eveneens bij aan de positieve waarde.

De bouwhistorische waarde is hoog voor de gevel aan de straat, ook om de hoek, en indifferent voor de erachter gelegen oudere zaal. In het interieur verwijzen alleen de twee trappenhuisen nog naar een oorspronkelijke functie, die echter geheel vervallen is. Daarmee hebben de vrij eenvoudig uitgevoerde trappen geen context meer en kunnen als indifferent gewaardeerd worden. De rest is dusdanig ingrijpend en veelvuldig gewijzigd dat daar eveneens geen waarde meer aan toe te kennen is.

De kapconstructie van de zaal, in het oude gedeelte, is een merkwaardig staaltje constructeurswerk, maar duidelijk het resultaat van een technische worsteling met spatkrachten en overspanning. Het maakt de kapruimte onbruikbaar. De waarde is, net als de rest van dit bouwdeel indifferent.

bronnen

Heemkundevereniging Beek: archief

Paul Mennens, De ansichtkaart, patronaat Beek.

In: BECHA, jaargang 24, no. 3, oct. 2010, pg. 48-52

colofon

object:	Auwt Patronaat, Beek
onderwerp:	Bouwhistorisch onderzoek
opdrachtgever:	Swentibold projectontwikkeling VOF, Sittard
datum:	april 2019
tekst en foto's:	Coen Eggen
vormgeving:	Sanne Bastin, Designwitch, Hoensbroek

© coen eggen | kelmonderstraat 51 | 6191 rd kelmond-beek
gcceggen@xs4all.nl | 06-29533362